

БЪЛГАРСКОТО НАЦИОНАЛНО ДЕЛО В ЮГОЗАПАДНА МАКЕДОНИЯ (1941 – 1944 г.)

Проф. Добрин Мичев

<http://macedonia.kroraina.com/mpr/ohrana.html>

Българското национално дело в Югозападна Македония (1941-1944 г.) е неразривно свързано с многолетните борби на македонските българи за своето освобождение и обединение със свободното отечество България. Макар след разгрома на Гърция през април 1941 г. от германските и италианските армии да останаха под властта на гръцката куизлингова администрация, те не престанаха нито за момент да се изявяват като българи, да се борят за българска просвета и култура, за свои църкви и богослужение. Българите в Солун и Солунско, в Костурско, Леринско, Воденско, Ениджевардарско, Гюмендженско и др. създадоха български клубове, които поддържаха висок техния национален дух, свои българо-македонски комитети и въоръжена охрана, участваха масово в доброволческите дружини на ВМРО, бранейки своите села от набезите на гръцките андартски националистически банди, както и от отрядите на ЕАМ ("Етникос апоелевтеротико метопо" – Гръцки националноосвободителен фронт) и ЕЛАС ("Етникос лаикос апоелевтеротикос стратос – Гръцка народноосвободителна армия). В голям брой селища, въпреки противодействието на гръцката администрация, на германските и на италианските окупационни власти, македонските българи създадоха своя административна власт и свои училища, възстановиха българското богослужение в църквите, очаквайки националното обединение.

Проблемите свързани с българското национално дело в Югозападна Македония в годините на Втората световна война заемат определено място при изясняване на етническата принадлежност към българската нация на славянското население в тази област, както и в борбата му за завършване на националното освобождение и за национално обединение. За съжаление по конюиктурни съображения те са стояли до голяма степен настрана от вниманието на българската историография. За първи път в своя доклад българското население в Югозападна Македония и формите на проявление на националното му самочувствие (1941 – 1944 г.) Г. Даскалов обръща внимание върху тежкото положение на македонските българи и тяхната въоръжена самозащита. Тези проблеми са засегнати частично и в неговата монография "Българите в Егейска Македония. Мит и реалност." (София, 1996). В тези изследвания той обаче обръща виимание главно върху българския етнически характер на населението и на някои форми на неговата самозащита, без претенциите за по-голяма изчерпателност. В тях той не оценява достатъчно ролята на ВМРО както за поддържаеето на българския национален дух у населението, така и за организирането на неговата въоръжена съпротива срещу гърцизма. Позовавайки се на неверните данни на скопския изследовател Хр. Андоновски той твърди, че след създаването на отрядите на ЕЛАС значителна част от доброволците в дружините на ВМРО и на "Охраната" се присъединяват към тях, а останалите захвърлят оръжието. От неговото внимание до голяма степен е отбягнала дейността на българската държава за защита и за подпомагане на българското население, за да устои то на жестокия гръцки терор и пр.

В своето изследване "Българските доброволчески дружини в Костурско, Леринско и Воденско" през 1994 г. авторът на настоящата статия направи опит да осветли, въз основа на архивни и други материали, създаването и дейността на четите на ВМРО в Югозападна Македония, тяхната организация, задачи и трагична съдба, високопатриотичното им дело за опазване на българщината от въоръжената гръцка пропаганда.

Скопската историография, доколкото разглежда положението на българското население и неговите борби против гръцкия терор и насилия, изхожда изцяло от погрешни македонистки позиции. Тя скрива българския етнически характер на славянското население в Югозападна Македония, изопачава характера на неговите организации и борби, представя българското национално дело като "българска пропаганда", като "фашистки контрачети", обърква "охраната" с четите на ВМРО, съзнателно омаловажава тяхната дейност и броя на доброволците, квалифицира дейците на българското национално дело като "емисари" на българската държава, които използвали тежкото положение на населението, за да го "българизират" и други нелепости.

Гръцката историография докосвайки се до тази проблематика изхожда от националистическите и шовинистични позиции на гръцката буржоазия. Тя грубо фалшифицира българския етнически характер на

славянското население в Югозападна Македония, представя българското национално дело като опит за денационализация на славяфоните, а неговите организации и дейци в твърде изопачена светлина.

В настоящата статия авторът си поставя за задача по-цялостно и обхватно да изясни характера и организациите на българското национално дело в Югозападна Македония, неговата самоинициатива, ролята на ВМРО и на българската държава, формите на изява на българския национален дух, стремежа на македонските българи да отхвърлят гръцкия национален гнет и да се обединят със свободна България, техния голям патриотизъм, ролята на офицерите за свързка при германските и италианските окупационни власти, гръцкия терор върху македонските българи и др. Така ще се разкрие още една светла страница от националноосвободителните борби на македонските българи, големият трагизъм и патриотизъм на хиляди знайни и незнайни дейци, обрекли се в името на националното освобождение и обединение. Темата за българското национално дело в Югозападна Македония има не само научно- познавателен, но и съвременен политико- възпитателно значение. Борбите на македонските българи в този исконен български край трябва да се знаят и помнят от поколенията, защото те са част от нашето народностно достойние и завещание, което никога не бива да забравяме. За да осветли по-пълно и достоверно тази сложна проблематика, авторът използва документалното богатство, съхранявано в архива на Министерството на вътрешните работи (АМВР), архива на Министерството на външните работи (АМВНР), Централния държавен архив (ЦДА), Централния военен архив (ЦВА) – В. Търново и др., заради което им изказва своята гореща благодарност, както и спомените на дейци пряко ангажирани с българското национално дело в този български край, излязлата вече литература, периодичния печат и др.

На 6 април 1941 г. Германия напада Югославия и Гърция. Чрез обход на отбранителната линия "Метаксас" на 9 април германските армии достигат Солун. Същия ден ген. Бакапулос, командващ армейската група "Източна Македония", подписва нейната капитулация. Войските, защитаващи Беломорската област са разоръжени, но не и отведени в плен.

На 17 април германските армии проникват в Тесалия. Три дни след това ген. Чолакоглу, командир на армейската група "Западна Македония" и генералите Бакапулос и Демистихис, без съгласието на своето правителство, подписват капитулацията на гръцката армия. На 27 април войските на Вермахта навлизат в гръцката столица Атина, а до края на месеца напълно завладяват цяла континентална Гърция. На 31 май пада последната гръцка съпротива – остров Крит. Светкавичните победи на германците обезпечават напредването и на италианските армии в Северозападна Гърция, които са спрени от самоотвержено борещата се гръцка армия.

С телеграма от 17 май 1941 г. до пълномощника на Третия райх в Атина Алтенбург, Хитлер определя по следния начин окупацията на Гърция: "На териториите, които ще бъдат окупирани от германците, управлението ще бъде третирано от военно командване в съгласие с пълномощника на Райха за Гърция. Между това, до колкото ще е възможно, ще трябва да използваме гръцките административни органи и да избегнем установяването на германски служби". В резултат на този подход при окупацията на Гърция е образувана куизлинговото правителство на ген. Чолакоглу и е запазена гръцката администрация, която е предадена изцяло в служба на окупатора. Гърция придобива името "Елиники Полития" (Гръцка държава), предоставяйки целия си държавен апарат в служба на германските окупационни власти.

Българската армия не участва пряко във войната на Германия и Италия против Югославия и Гърция, но предоставя своята територия като изходна база за нападенията на тези държави. По предложение на Хитлер три български дивизии навлизат на 19 и 20 април във Вардарска Македония и поемат нейното администриране. На 18 април германският външен министър Рибентроп телеграфира в София, определяйки границите на областите, които може да заеме българската армия във Вардарска Македония и Беломорието. Според нея армията може да навлезе в Западна Тракия на изток до демаркационната линия Свиленград – Кюпрюлю – Дедеагач; Източна Македония между реките Места и Струма; островите Тасос и Самотраки, които образуват т.нар. Беломорска област; Вардарска Македония до р. Вардар и Западните покрайнини с Поморавието до линията Пирот – Враняк – Скопие. В телеграмите се посочва, че заемането в тези области е "временно" и впоследствие те могат да бъдат разширени.

На 21 април 1941 г. във Виена се състоя среща на Рибентроп с граф Чано – министър на външните работи на Италия. Тук са определени италианските териториални претенции в Македония и демаркационната линия с италианската окупационна зона – западно от Качаник, Лешок, Жилка; следва източно от Желязна ръка, Ново село, Мамудовац, Мешенище; западно от Подмоле излиза на Охридското езеро, през езерото излиза на източния бряг северно от Пещени, продължава праз Галичица и излиза северно от с. Невла (на територията на Преспа), продължава източно от Козяк и по гребена на Баба

планина завършва на старата гръцко-югославска граница. Тази демаркационна линия става известна под името "Виенска линия". Според подписания протокол не се удовлетворяват напълно българските и италианските териториални искания. На Италия са предоставят насправедливо за окупиране Западна Македония с градовете Тетово, Струга, Дебар, Кичево и Гостивар заедно с няколко села южно от Охрид с цел за създаването на "Велика Албания". Според "Виенския протокол", на Италия се предоставя за окупирана още Гюмендженско и Воденско, част от Леринско и Берско, Костурско и част от Кожанско в Югозападна Македония, както и Епир, Тесалия, Пелопонес, Евбея и островите на Кикладския архипелаг.

На 24 април 1941 г. в София е подписана спогодбата "Клодиус-Попов", с която се уреждат задълженията на България към Германия в заетите области. В нея за България се фиксират само задължения и фактически тя се превръща в българския "откуп" за заетите български земи.

Централна Македония със Солун и Солунско, Кукушко, част от Гюмендженско, Леринско, Воденско и Берско, както и Катеринско са окупирани от Вермахта. В германската окупационна зона влизат още северният бряг на Бяло море, Атина, Пирея и островите Крит, Лемнос, Митилини, Хиос и др.

В хода на военните действия македонските българи посрещат германските и италианските войски като освободители от дългогодишния сръбски и гръцки гнет, тъй като те са разбили държавнополитическите структури на Югославия и Гърция. По градове и села са издигнати тържествени арки, окачват по домовете си българския трибагеник и обкичват с пролетни цветя германските и италианските войници, извиват кръшни хора, давайки спонтанен израз на българската си национална принадлежност.

На 13 април 1941 г. по самоинициатива на населението и с активното участие на дейци на ВМРО е създаден "Български централен акционен комитет на Македония". Той си поставя за задача да запълни създадения се политически вакуум и да поеме в свои ръце властта до идването на българските войски, да се грижи за изхранването на населението, за възстановяването на българското просветно дело и пр. Неговата политическа линия е присъединяването на Македония към майката отечество България.

Въпреки че българската власт още не е установена, Централният български акционен комитет (ЦБАК) декларира "Македония е вече свободна и е в българската национална общност".

През следващите дни дейците на ЦБАК и най-вече неговият секретар Васил Хаджикимов започват енергична публична дейност, като се изграждат комитети по градовете и селата на цяла Македония. Такива са създадени във Велес, Ресен, Дебър, Св. Никола, Кочани, Тетово, Гостивар, Струга, Лерин, Гюмендже, Воден, Енидже вардар и др. Създаването на Българските акционни комитети в Югозападна Македония се затруднява поради силно изменения от гръцките власти етнически характер на населението, противодействието на германските и италианските окупационни власти, както и на запазената гръцка администрация и националистически организации.

Секретарят на ЦБАК В. Хаджикимов пристига и в Солун, за да създаде български акционен комитет. Тук обаче той заварва вече образуван Български клуб. В българските клубове влизат известни български патриоти - участници в националноосвободителното движение, комунисти, безпартийни и др.

ЦБАК се обръща с меморандум до българското правителство, в които изразява горещото жедание на македонските българи да се обединят със свободното Отечество България. Той изпраща и свои представител в София, за да информира лично министър-председателя Богдан Филев, че германските военни власти имат намерение да обявяват „автономна Македония“ по подобие на „независима Хърватия“, както и да го помоли за по-скорошното изпращане на български войски в Македония.

Членовете на ЦБАК и македонските българи не знаят, че по това време българското правителство води трудни и сложни преговори с Германия и Италия за Македония, отстоявайки законните териториални искания на България. Тези справедливи искания са поставени и от цар Борис III по време на посещението му по това време в Берлин. Но Хитлер отклонява разрешаването на македонския въпрос, като се аргументира с италианските териториални претенции. Българското правителство се опитва да склони италианските управляващи кръгове да отстъпят от своите мегаломански претенции в Западна и Югозападна Македония. Но Мусолини се оказва твърде неотстъпчив и несговорчив. Българският пълномощен министър в Берлин Първанов прави постъпки, за да внуши на Вилхелмщрасе необходимостта от справедливо решаване на въпроса за Македония. Но Рибентроп внимателно отклонява исканията на България за Македония. Това, което се дава на България се дава като "територия за администриране", а не като земи, които исторически ѝ прииадлежат, както настоява българското правителство. Окончателното уреждане на македонския въпрос се отлага за след завършването на войната.

На 19 април 1941 г. българските войски навлизат във Вардарска Македония и т.нар. "Егейска област" и са посрещнати с неопишуема радост от македонските българи като дългоочаквани освободители от сръбското и гръцко робство. Както посочихме по-горе, още след превземането на Солун и капитулацията на гръцките армии от групата "Източна Македония", българите в Югозападна Македония бързат да си създадат Български акционни комитети и Български клуб в Солун. Един от неговите основатели и пръв председател е привърженикът на ВМРО Недялко Чаушев. Секретар на клуба е Петър Далкалъчев от с. Владово, Воденско, а членове Петър Ангелов, Стоян Гюрков, Костадин Богданов, Деню Попнедялков и др. По-късно през 1943 г. председател на Българския клуб в Солун е Димитър Шанов.

На 14 април 1941 г. цар Борис III приема главнокомандувачия на германските войски на Балканите фелдмаршал Лист, с когото разговаря за положението на българското население в Югозападна Македония. На следващия ден той приема министър-председателя Б. Филев, на когото съобщава, че германският генерал се е съгласил да се изпрати едно официално българско представителство при щаба на германските армии "Солун-Егея". То ще бъде подчинено на МВНР и лично на министър-председателя и ще има за задача да поддържа връзки с щаба по македонския въпрос, както и да работи сред македонските българи в Югозападна Македония. В разговора между царя и министър-председателя се ражда идеята с тази мисия да бъде изпратен известният икономист и географ проф. Димитър Яранов – член на Македонския научен институт в София и вещ познавач на македонския въпрос.

На 17 април Б. Филев приема проф. Д. Яранов и председателя на МНИ проф. Никола Стоянов. Министър-председателят разговаря с двамата по македонския въпрос, като очертава пред тях задачите на мисията на Яранов в Солун. През следващите дни проф. Д. Яранов заминава за Солун, където организира "Представителство на българското правителство при щаба на германските войски "Солун-Егея". В него са включени още историкът Веселин Бешевлиев и проф. о.з. капитан Н. Саранов. Секретар на представителството е Борис Дорев. Основната задача на представителството на българското правителство е да контактува с българското население в Югозападна Македония и да поддържа неговия дух, за да може успешно да се противопоставя на усилията на гръцката администрация да го тероризира, да ориентира правилно германския щаб по македонския въпрос, да подпомага изхранването на македонските българи, както и да им съдейства в областта на църковното и просветното дело.

Освен организирането на представителство, със съгласието на фелдмаршал Лист, в края на май към неговата армия в Гърция са изпратени група "офицери за свръзка". Така към щаба на командването на групата армии "Солун-Егея" е командирована групата на майор Л. Митков, към групата армии "Е" – групата на полковник М. Мирчев, а към щаба на групата армии "Югоизток" – групата на капитан I ранг С. Иванов. Ролята на "офицер за свръзка" играе и ген.-лейт. Ат. Жилков, седалището на които е в българската легация в Атина, а впоследствие е преместен към щаба на германската армейска група "Югоизток" в Солун. Офицерите за свръзка разполагат с малки щабове и са пряко подчинени на Щаба на войската в София. Тези офицери са прикрепени към германските военни комендантства и осъществяват връзката им с местното население, активно подпомагат дейността на представителството и на Българския клуб. Така към комендантството в Лерин е изпратен поручик Антон Калчев и поручик Цветан Младенов, във Воден – поручик Георги Саракинов и др.

Освен офицерите за свръзка при германските щабове и комендантство са изпратени и български преводачи, добре знаещи немски език. Такива преводачи има в Солун, Костур, Воден, Лерин и Кайлари. В Костур преводач за определено време става историкът Иван Дуйчев. Всички те трябва да защитават интересите на българското население пред германските и италиански военни власти.

Една от първите неотложни задачи, с която се заема представителството на българското правителство в Солун, офицерите за свръзка и Българският клуб, е издирването и освобождаването на българите от гръцката армия, попаднали в гръцките затвори и концентрационни лагери, както и в германските и италианските военнопленнически лагери. За тази цел още на 20 април 1941 г. между Щаба на войската и германското Главно командване е подписано специално споразумение. Постъпки са направени и пред италианското правителство в Рим. Към Министерството на войната е изградена специална комисия, която издирва и освобождава военнопленниците, политическите затворници и лагеристи – българи. Подготвени са списъци на военнопленниците, политическите затворници и интернираните и са обходени военнопленническите лагери в Гърция, Италия и Германия, както и затворите и лагерите по гръцките острови. Така само до края на юни 1941 г. от военнопленническите лагери са освободени повече от 1500 българи. Само от италианските военнопленнически лагери са освободени около 1000 българи, предали се на италианската армия, не желаейки да се бият за

интересите на своя поробител Гърция. През следващите месеци са освободени нови стотици военнопленници, които са откарвани в София и са освобождавани да се завърнат по родните си места.

Освободени са и стотици концлагеристи и политически затворници от островите Крит, Митилини, Акронавпия, Макранисос и др., политически затворници от затворите "Авероф" и "Навлион" край Атина, "Едикуле" в Солун и др. Само до 11 май 1941 г., въпреки непрекъснатите пречки на гръцките власти, от военнопленническите и концентрационни лагери и затворите са освободени повече от 500 българи от Леринско, Воденско, Костурско, Ениджевардарско, Гюмендженско и др. Между лагерниците има стари хора и деца, свещеници и др. Общо от затворите и лагерите са освободени няколко хиляди македонски българи, които диктатурата на Метаксас е изпратила там в изпълнение на своята антибългарска денационализаторска политика.

Министерството на войната отпуска не само транспорт, но и пари, храна и дрехи за репатрираните военнопленници, затворници и лагеристи.

Заедно с грижата за освобождаването на военнопленниците, интернираните и политическите затворници Българският клуб в Солун разгръща и широка организаторска дейност. Той си изработва устав, който е одобрен от командира на армейската група "Солун-Егея" ген. Кренцики. Освен в Солун, скоро са образувани клубове във всички главни градове на Югозападна Македония, както и в по-големите български села. В тях се включват десетки хиляди българи не само в Солунско, но и в Ениджевардарско, Берско, Гюмендженско, Леринско, Воденско, Костурско и др. Членовете на клубовете са снабдени със специални членски карти, които са превърнати в своего рода документ за самоличност и българска национална принадлежност.

В своята организационна работа дейците на Българския клуб в Югозападна Македония са активно подпомагани от офицерите за свръзка Калчев, Младенов, Вирчев, Гроздов и др. Те свикват общоградски и общоселски събрания, разказват на населението за освободителните борби на техните деди и бащи против гръцката денационализация, за свобода и национално обединение, разясняват им заветите на ВМРО и Илинденско-Преображенското въстание, укрепват вярата му, че идва краят на гръцкия гнет и обединяването с "майка България", зоват го на общ отпор срещу гръцкия терор.

Със съдействието на българските офицери за свръзка и преводачите при военните комендантства са образувани клубове в Лерин, Костур, Воден, Ениджевардар, Гюмендже, Бер и в селата Добролица, Загоричани, Старичане, Мокрене, Сурович, Рупища, Екшису и много други.

За да спласи българското население да не членува в Българския клуб, гръцката администрация и гръцките националистически организации си служат със заплахи и терор. Така по къщите на членовете на клуба са изписани лозунги и заплахи, че са "осъдени на смърт" и над тях ще последва физическа разправа. Полицията привиква в участъците членовете на клуба и ги принуждава да се откажат или иска насила да им отнеме членските карти. Когато това не помага, се преминава и към убийства на членове на Българския клуб. Така в селището Лагадина край Солун зверски са убити две жени – активистки на местния Български клуб. В с. Лахана е убит Хр. Чангаров, тъй като искал да стане член на Българския клуб.

Въпреки заплахите, терора и убийствата обаче Българският клуб постоянно увеличава своя членски състав и обхвата на своята дейност за укрепване и разширяване на българското национално дело в Югозападна Македония. Той разпространява български вестници, книги и списания, набира младежи – стипендианти на българската държава, за да продължат образованието си в Софийския университет.

Големи грижи полага Българският клуб в Солун, представителството при армейската група "Солун-Егея" и офицерите за свръзка, както и преводачите, за развитието на българското просветно дело. Така в Солун е открито основното училище "Св. св. Кирил и Методий" с около 300 ученици, интернат за учениците от селата, както и безплатна трапезария. За нуждите на училището Министерството на просветата изпраща 100 чина, катедри, столове и други пособия. През лятото на 1943 г. за учениците е учредена безплатна почивка в стара България. Те посещават София и други градове, запознават се с историческите забележителности и със свои съученици.

В Солун е открита и българска болница. Тя се помещава в къщата на българския патриот Божил Шатов и в оборудвана от българското правителство с необходимата апаратура, лекарства и медицински персонал.

Със съдействието на МВНР и Светия синод и след споразумение между командването на армейската група "Солун-Егея" и офицера за свръзка майор Л. Митков, на 6 февруари 1942 г.

тържествено е открита в Солун българската църква "Св. Георги", в която богослужението се извършва на български език и от български свещеник.

Представителството на българското правителство в Солун прави официални постъпки пред командването на армейската група "Солун- Егея" да се открият български училища и в българските села в Леринско и Воденско, а пред италианското военно командване - в Костурско. Германското командване отговаря, че постъпките трябвало да се направят от българската легация в Атина до германския пълномощник за Гърция Алтенбург. По този начин то фактически отклонява българското предложение. А италианските военни власти директно отказват да открият български училища в окупационната зона. Децата са заставени да посещават гръцки или албански училища.

Жаждата за българска просвета в Югозападна Македония кара българите да изпращат децата си да учат в Скопие, Битоля и Охрид, или в стара България. Така само през учебната година 1942- 1943 г. в Скопската гимназия учат 160 деца, а в Битолската – 1600 деца от Леринско, Воденско и Костурско. Мнозина от тях прихождат в Битоля всеки ден с т.нар "ученически влак". Усилията на МНП от своя страна пред германските власти за едно радикално разрешение на проблемите на българската просвета в областта се оказват безуспешни.

Германските и италианските военни власти създават всевъзможни затруднения на българските деца да учат в Скопие, Битоля и Охрид. Родителите на децата, учеци във Вардарска Македония, са заплашвани с интерниране, ако не се подчинят на забраната.

Въпреки недоброжелателното отношение на германските и италианските окупационни власти към развитието на българското просветно дело в Югозападна Македония, в редица села населението пристъпва към откриването на свои български училища. Така в с. Екшису, известно като "малката София", селяните събират скъсаните от гръцките власти буквари и читанки, назначават си български учители и започват да учат децата си на българско писмо и четмо. Един от тях е старият екзархийски учител Димитър Гульов, който заради това е арестуван и хвърлен в Солунския затвор "Еди куле". Училището се посещава както от децата, така и от техните родители, зажаждали за българска просвета. През 1941 г. училището в Екшису тържествено отпразнува деня на българската и славянската просвета и култура – 24 май. За първи път след след освобождението в селото е отслужен и водосвет на български език от български свещеник пред стеклите се селяни.

За нуждите на българското просветно дело в Югозападна Македония Министерството на народната просвета (МНП) изпраща чрез майор Митков в Солун през май 1943 г. 1500 буквара и 500 читанки за второ отделение. Те са раздадени безплатно на учениците, по които става обучението в българските училища.

Заедно с откриването на свои училища македонските българи бойкотират създаването на гръцки в своите селища. Така например в селата Саракиново, Кронцелово и други в Мъгленско, децата присъстват на откриването на гръцкото училище, викат дружно "ура" и напускат демонстративно първия учебен ден. Те заявяват високо пред гръцките учители, че не искат да учат в тяхното училище. Тогава учителите тръгват по къщите да ги събират с обещания и заплахи. Много родители са арестувани, бити и разкарвани по участие под предлог, че са "комунисти".

С цел да даде още по-голям тласък на българското национално дело в Югозападна Македония, през септември 1941 г. българското правителство прави официални постъпки пред германските и италианските окупационни власти да бъдат открити български консулства в Солун, Воден, Ениджевардар, Лерин и Костур. Неговото искане обаче не е посрещнато с разбиране и дипломатично е отклонено.

Съгласно инструкцията на Хитлер, както посочихме по-горе, е образувано куизлинговото правителство на ген. Г. Чолакоглу и е възстановен гръцкият държавен административен апарат. Той се ангажира да пази реда в страната, за да се освободят германски дивизии за войната срещу Съветския съюз. Гръцката администрация бързо печели доверието на окупатора, който оставя цели райони и селища в Югозападна Македония без свой военен и полицейски контрол.

Възстановена е и довоенната гръцка полиция, която поставя под строг контрол българските градове и села. В замяна на това германците и италианците основно се изтеглят от областта и обричат македонските българи на произвола на гръцката администрация. Така например в Гюмендже има само един германски войник, в Каиляри – двама, а военното комендантство на района от Лерин е преместено във Воден.

Наред с възстановяването на гръцката администрация в Югозападна Македония, започва възстановяването и на гръцките националистически организации. С разрешението на германските военни власти в Северна Гърция е създадено т.нар. "Генерално управление за Македония", начело с Ат. Хрисоху,

както и "Гръцко главно губернаторство за Македония" начело с Г. Рагавис, със седалище в Солун, под контрола на германските военни власти. Това "губернаторство" има за главна задача да възстанови гръцката администрация в германската и италианската зони. Всяко неподчинение на гръцките административни власти се третира като неподчинение на окупатора и се наказва най-строго от тях. Както Генералното управление за Македония, така и Главното губернаторство си поставят за главна цел да работят против дейността на Българския клуб, представителството на българското правителство в Солун и на офицерите за свързка и преводачите при германските щабове и комендантства.

На 18 юли 1943 г. в Солун се провежда среща на гръцките афицери – майор И. Папатанасиу от Централна Македония, майор Е. Дортас от Източна Македония и капитан Ан. Секеларис, на която се решава създаването на организация, която да обхване Югозападна и Източна Македония, обединяваща всички гърци от "поборена Северна Гърция".

Така се ражда националистическата антибългарска организация ИВЕ ("Защитници на Северна Гърция"). Неин върховен началник е Ат. Хрисому – "очите и ушите" на ген. Г. Чолакоглу в Северна Гърция. По-късно от тази организация се рои организацията ПАО ("Всегръцка освободителна организация"), свързана тясно с Гестапа. Нейното ръководство също се намира в Солун и има свои филиали в Лерин, Костур, Кукуш, Воден, Бер, Негуш, Кожани и др., начело на които стоят фанатизирани гръцки офицери – българомразци. Главорезите на тези организации се проявяват по време на кланетата над българите от селата Катраница, Ранци и др.

Друга националистическа антибългарска организация е тази на полковник, а по-късно генерал Зервас – гръцкият Дража Михаилович. По време на войната Зервас командва гръцките партизански сили на ЕДЕС ("Гръцки национален демократичен съюз"), които са се прославили особено със своите кървави издевателства над българските села в Югозападна Македония. Организацията ЕКА ("Национална и социална защита") също е създадена да води борба против българщината в Югозападна Македония. Всички тези националистически банди извършват множество жестокости над българските села. Те въоръжават гръцките и мохаджирските села, нападат безнаказано българските села, като горят къщите на селяните, ограбват покъщината и добитъка им, безчестят, колят и разстрелват.

Освен тези националистически и антибългарски организации, е създадена още "Триипсилон", ръководена от министъра на финансите в правителството на ген. Чолакоглу – Коджаманис, фанатизиран гръкоман от Ениджевардарско. За да спечели доверието на германците тази организация се представя за националсоциалистическа. Организацията "Етникифилия" също води жестока борба срещу българското национално дело в Югозападна Македония и за разширяване влиянието на гърцизма под лозунга за "Велика Гърция".

Създаването на Българския клуб в Солун и неговото бързо организационно разрастване и укрепване, както и широката му народополезна дейност, са посрещнати "на нож" от гръцкото прогерманско правителство. На 16.X.1941 г. то изпраща "Меморандум" до германските военни власти в Солун. В него ген. Г. Чолакоглу изразява силната си загриженост и негодувание от дейността на клуба, клеветейки го, че провеждал "терористични акции" против гръцкото население.

Губернаторът на областта Рагавис също бърза да изпрати официален протест до германското командване в Солун, с искане за разтуряне на Българския клуб. Но в резултат на решителния протест на солунските българи пред ген. Кренцки, Българският клуб продължава своята народополезна работа.

От началото на юни и през юли 1941 г. в почти всички български села в Югозападна Македония е възстановена гръцката административна власт. Още с първите си прояви тя се нахвърля върху македонските българи и започва да ги тормози. Полицията арестува по-будните от тях, подлага ги на побоища и ги принуждава да се изселват. Тя ги клевети пред германските и италианските власти, че били, "комунисти", за да ги злепостави и да предизвика тяхното преследване.

На морален и физически тормоз е подложено българското население и в италианската окупационна зона. Системно над него се вършат арести, разпити и побоища, внушава му се, че не са българи, а "македонци". Италианските войници, гръцки полицаи и албански националисти извършват непрекъснато претърсвания в българските села и заграбват храните и покъщината на населението. Те насилват свещениците да се откажат от Българската православна църква и да се подчинят на Тирана, забраняват на децата да учат в български училища или в Битоля и Скопие, да пишат имената си с окончанията -ов и -ев, да пеят български песни и пр.

В резултат на гръцките клевети през октомври 1941 г. германската военна полиция напада селата Горно и Долно Крушево и разстрелва около 200 души. Тежко е пострадало и с. Дъмбени от италианските наказателни отряди в началото на ноември с.г., където по донос на гръцката полиция са разстреляни 15

българи. Пострадали са и селата Добролица, Сливени, Маврово, Косинец, Габреш, Радигош, Стенско, Жупаница, Вишени, Поздивища, Дреновени и др. В началото на 1942 г. българите в с. Несрам и градчето Хрупища също изпитват кървавите удари на германските окупатори. В с. Дреновени са разстреляни 5 души, в Смърдеш – 2, Желин – 7, в Лудово - 3, в Добролица - 4 и др. Цели села в Костурско са опожарени - Несрам, Яновене, Радигош, Езерец, Стенско, Жужелци и др. За да тероризират българското население са създадени въоръжени групи от мохаджири в селата Ошени, Ревани, Св. Неделя и др., които се отличават особено много със своите жестокости. В Леринско са изгорени до основи българските села Горничево, Елово, Св. Петка, Нерет и др. На българите се забранява публично да говорят своя език, а на тези, които не се подчиняват, се нанасят публично побои и тежки парични глоби. На тях не се разрешава да мелят жито и царевича на водениците, а непокорните се малтретират и мливото им се конфискува.

Забранено е също да се продава сал, газ, сапун и други стоки на българи.

Германо-гръцкият и итало-албанският терор в Югозападна Македония предизвикат справедливото недоволство на българското население. То изпраща множество оплаквания до представителството на българското правителство в Солун, до българските власти в Битоля и София, както и свои делегации. Така в един доклад на областното управление на Държавна сигурност в Битоля от 11 юли 1941 г. се съобщава, че сведения за гръцкия и албанският терор и оплаквания на населението "идват ежедневно от всички населени места под гръцка и албанска власт". Още през юни 1941 г. в Битоля присига делегация от Леринско и Костурско, за да търсят закрила при българските власти от гръцките издевателства. В края на август и началото на септември същата година в София пристига четиричленна делегация от Югозападна Македония. По същото време тук са и няколко делегации от Костурско. В изложение до министъра на войната населението от Югозападна Македония настоява за заемането на тази област от българската армия. В свое изложение до министър-председателя Б. Филев Общокостурският комитет в София, след като излага тежкото положение на българите в Югозападна Македония, настоява този край да бъде присъединен към България.

На три свои заседания Светият синод на Българската православна църква изслушва изложението на делегацията от Леринско и на митрополит Софроний – управляващ Скопско- Велешката епархия във Вардарска Македония за безчинствата на гръцките и албанските власти над българското население. В тези изложения се изнасят потресаващи факти за преследвания, арести, побоища, палежи, грабежи и убийства и се отправя зов за помощ, за да се сложи край на тези безчинства.

В отговор на многобройните справедливи оплаквания на българското население, българското правителство предприема редица стъпки пред Рим и Берлин. Така на 7.X.1941 г. министър-председателят Б. Филев приема германския пълномощен министър в София Бекерле. Пред него той протестира по най-енергичен начин срещу пасивното поведение на германските военни власти към безчинствата на гръцката администрация над македонските българи в Югозападна Македония. Той настоява да се прекрати антибългарският терор и да се изпратят още българи-преводачи при германските комендатури, за да бъдат в помощ на населението.

По време на посещението на българската правителствена делегация начело с Б. Филев в Рим през юли 1941 г. е поставен остро въпросът за отношението на италианските военни власти към българското население в Костурско. Българската делегация настойчиво повдига и въпроса за изменение на т.нар. демаркационна гранична линия "Виена".

Вестник "Целокупна България" от 4 януари 1942 г., след като изнася редица случаи за жестокостите на гръцката и албанската администрация над българите в Солунско, Ениджевардарско, Воденско, Леринско и Костурско, пише: "Да се мълчи повече не бива... Дълг, повелителен дълг има правителството да защити нашите братя!"

На 12.XI.1941 г. МВНР препраща до германската легация в София изложение на македонските българи от Югозападна Македония. В него те дават данни за българския етнически характер на областта, както и факти за издевателствата на гръцката администрация и толерирането им от германските окупационни власти, настояват да се изпратят български офицери при германските комендатури за свързка и като преводачи, за да подпомогнат българското население, да се разреши да се въведе българска администрация в българските села, да се внуши на германските власти да не толерират гръцката администрация в ущърб на българското население.

На 14.V.1941 г. МВНР изпраща телеграма до българската легация в Берлин. В нея се съобщава, че в министерството са получени многобройни оплаквания на българите от Леринска, Воденско и Костурско за безчинствата на гръцката администрация. Това население наброява повече от 150 000 души, но поради терора не смее да се изяви като българско. Германските военни власти смятали, че в този район

няма българи и открито толерират гръцката администрация. Министерството предлага на българската легация да направи постъпки пред Вилхелмщрасе в полза на българското население.

С друга телеграма от 16.VIII.1941 г. до българската легация в Берлин МВНР настоява да се разберат мотивите на германските военни власти за възстановяването на гръцката администрация и за толерирането на нейните безчинства над българското население. Препоръчва се да се внуши, че подобни действия не само са насочени против народностните чувства на местното население, което в мнозинството си е българско и би желало да влезе в пределите на България, но и против германските интереси, защото се насърчават гърците.

С телеграма от 14.X.1941 г. българският пълномощен министър в Берлин Драганов информира МВНР, че е направил необходимите постъпки пред Вилхелмщрасе за "по-добро отнасяне на германските и гръцките власти към българското население в Югозападна Македония. МВНР на Райха дало следното нареждане: "В селата и градовете с чисто българско население да се установи власт от българи от местното население, а там където населението е смесено, да бъдат назначавани пропорционално български кметове, както и общински съветници. Във връзка с това щяла да се извърши и проверка на етническия състав на населението."

В отговор на тази телеграма на Драганов, министърът на външните работи Ив. Попов препоръчва да се обърне внимание на германското правителство, че гръцките власти жестоко тероризират българското население, всеки ден на българска територия бягат цели семейства, за да търсят спасение, при преброяването на населението да участват и български представители.

На 14.X.1941 г. МВНР се обръща с телеграма и до българската легация в Атина. В нея се съобщава, че в министерството се получават многобройни оплаквания от българите в Леринско, Костурско и Воденско от гръцкия терор. Предлага се легацията да направи постъпки пред германските власти в Атина "да вземат под свое покровителство това българско население". Съобщава се още, че поради терора населението е принудено да бяга в горите като германците остават с впечатлението, че в областта няма българи.

През май 1941 г. българското правителство възлага на делегация на Костурското братство в София да посети Югозападна Македония. В нея влизат Дамян Илиев, Спирос Василев и Петър Марков от с. Загоричане, Пандо Киселинчев от с. Косинец и Георги Христов от с. Хрупища. Те пътуват в направлението Битоля – с. Баница – Екшису – Зелениче – Загоричане – Хрупища – Касинец – Добаница – Смърдеш – Брезница – Руля – Желево – Лерин. На 24 май делегацията присъства на голямо общобългарско тържество и манифестация в Лерин. Според нейния доклад до правителството, пътуването в Костурско е "едно бляскаво шествие на българщината, като населението посрещнало делегацията "с луда радост". Българите разказвали за "нечуваните си тегла" по време на гръцкото робство, разпитвали "кога ще дойде българската войска". Стари и млади говорели на звучния български език, въпреки гръцката забрана. Не щем ви хляба, не щем ви облеклото, дайте ни само по-скоро българска войска да видим" – заявявали навсякъде селяните.

По-нататък делегацията разказва в своя доклад до правителството, че навсякъде германските и италианските власти са възстановили гръцката администрация, която тероризира и клевети българите. И накрая се предлага да се изпратят българи-преводчи при военните комендантства, които да ги осветляват за истинското положение на българското население, да се настоява в българските села да се назначат за кметове българи и българска милиция, да се допусне разпространяването на български вестници и книги, а Битоля да се създаде комитет от местни хора, който да бъде в услуга на населението и контактите му с българските власти. Поради засиления гръцки и албански терор над българското население в Югозападна Македония, голям брой семейства търсят спасение в свободните райони на Вардарска Македония. В Битоля е създаден специален комитет, който се грижи за тяхното настаняване и подпомагане. "Местните гръцки власти тормозят по най-нечовешки начин изстрадалото българско население от тези краища – четем в един полицейски доклад, – като с това целят да го принудят да се изсели от своите родни краища". Чрез гръкоманите гръцките власти злепоставят по-будните да бягат в горите и да търсят спасение при партизаните.

Областното управление в Битоля съобщава още, че италианските власти провеждат политиката "разделяй и владей". Те агитират сред македонските българи за "автономна Македония" под италиански протекторат, забраняват откриването на български училища, издигането на българското знаме и слушането на българска музика. Военната полиция арестувала по-будните българи под претекст, че са комунисти и подпомагат антифашисткото движение.

Българското население в Югозападна Македония не само изпраща свои делегации и изложения до българските власти, търсейки ефикасна закрила и присъединяването на областта към България, но и решително и спонтанно се противопоставя на гръцката администрация. Така например българите в Лерин протестират по един решителен начин пред германското военно комендантство против настаняването в града и по селата в района на 600 гръцки жандарми. В с. Баница, Леринско селяните, след като отказват да допуснат в селото изпратената гръцка полиция, я нападат и убиват трима полицаи. Те заявяват на германските военни власти, че "са българи и не желаят друга власт, освен българска".

На 3 юли 1941 г. селяните в с. Герман, Кукушко се събират спонтанно на селския площад. Там те заявяват на началника на полицейския участък, че не могат да приемат "натрапената им гръцка полиция". Става спречкване, при което гръцките полицаи откриват стрелба по селяните и убиват едно дете.

През лятото на 1941 г. по предложение на министър-председателя Б. Филев представителството в Солун, заедно с Българския клуб и офицерите за свръзка, организират преброяване на населението в българските селища в Югозападна Македония. Про. Д. Яранов, както и останалите членове на представителството, ръководството на Българския клуб в Солун и офицерите за свръзка, обикалят на няколко пъти областта, за да организират преброяването. Активно в него се включва и Ив. Дуйчев, който по предложение на българското правителство е делегиран като преводач при италианското комендантство в Костур. Според това преброяване в Гюмендже и още 15 села в околията българите наброяват 6595 души. Според петициите – списъците от селата в Леринско, Воденско, Костурско, ниджевардарско и Гюмендженско, подписани от 20 000 души, те представляват повече от 140 000 българи. В района между р. Струма и Вардар живеят 30 000 българи, от които само 11 000 в Солун. Само в селата Герман, Шаховица, Бостанджиевци, Ръмби, Медово, Пая, Щърково, Рудари, Пъпла, Дряново, Ахил, Винени, Нивица, Орово, Граждино и др., общо 18 села в северната част на Костурско живеат 9087 българи и 1060 преселници – гърци от Мала Азия, които обитават само три села.

Като българи на запад от р. Вардар се определят 182 656 души. В Леринска аолия българите са 52 279 (76.9%), в Костурска - 54 995 (75.2%), във Воденска - 87 567 (54.8%), Гюмендженска – 11 035 (52.8%), Каилярска – 12 131 (32.3%), Ениджевардарска – 10 472 (31.3%) и Негушка - 6285 (24.2%). В с. Екшису цялото население е българско. Според източници на ГКП от 1946 г. в Лерински окръг 80% от населението е славяногласно, т.е. българско, а в Костурско 70%. Или общо в този район живеят 180 000 българи. Според преброяването българите на запад от р. Места наброяват 360 000 души.

За да докажат пред германските и италианските окупационни власти своята българска национална принадлежност и правото си за отхвърляне на гръцката администрация и желанието си за свое самоуправление, македонските българи започват да съставят списъци, в които всеки лично с подписа си декларира българската си национална принадлежност и искането си за присъединяването на областта към България. В този истински национален референдум активно участва и представителството на българското правителство при щаба на германската армия в Солун начело с проф. Д. Яранов, Българският клуб и българските офицери за свръзка. Така на 4 май 1941 г. селяните от с. Горничево, Леринско, изпращат молба до германската комендатура в Лерин. В нея те посочват, че от 1700-те жители на селото само 300 са гърци или гръкомани, затова са си избрали и свой общински съвет и кмет. Подобна молба изпращат и селяните от с. Екшису, Прекопане и Буф, Леринско, от с. Горно Куманичево, Костурско и много други. Гръцката администрация в Екшису е заменена на общоселско събрание с българска и е избран кмет българин. Той ръководи общинските работи на селото до средата на септември с.г. Българска общинска власт е установена и в селата Пътеле, Баница и много други. През юли и август 1941 г. българското население масово установява своя административна власт в Леринско и Костурско. Въпреки яростната съпротива на гръцката администрация преброяване на населението е проведено и в Гюменджанска, Каилярско, Ениджевардарско, Костурско и др.

През 1942 г. положението на българското население в Югозападна Македония се влошава още повече и става още по-тежко. С появата на националистическите андартски отряди, командвани от полк. Зервас, както и отрядите на ЕАМ и ЕЛАС, то започва да понася още по-тежки удари. Както гръцката администрация, така и националистическите банди и отрядите на ЕАМ и ЕЛАС нападат с голямо ожесточение българските села, заграбват и без това оскъдната храна на селяните, задигат добитъка и покъщнината им и насила мобилизират мъжете. Българите упорито отказват да се присъединяват към антифашистката съпротива поради националистическите и великогръцките й позиции по македонския въпрос.

Клеветени като комунисти от гръцката администрация, българите в италианската окупационна зона са подложени на непрекъснати репресии от властите. Така военната полиция извършва масови арести в

българските села Драче, Дреничево, Желебоже, Косинец и др. Арестуваните са подложени на жестоки изтезания. Между арестуваните е и активният деец на Българския клуб Христо Руков, който е жестоко бит в ареста на италианската военна полиция в Костур. Масови арести и жестоки побоища са извършени и в с. Загоричане, Куманичево, Шестеово, Бабчор и др. от гръцката полиция. Единствената "вина" на селяните е, че членуват в Българския клуб.

На преследвания и жестоки побоища са подложени от италианските военни власти и българите от селата в Дебърско, Стружко, Преспанско и други райони. Докладите на българските офицери за свръзка, на българския консул в Тирана, на Битолския областен управител и др. са пълни с ужасяващи факти за насилията на гръцката администрация, на националистическите банди и отрядите на ЕАМ и ЕЛАС, както и на албански националисти и на италианските военни власти над българското население. Обилни данни за тежкото положение на българите в италианската окупационна зона съдържа и доклада на Битолския областен училищен инспектор Коста Църнушанов от 10.X.1942 г. Той с голяма тревога съобщава, че поради терора населението е принудено да се укрива по горите или да преминава през границата в свободна Вардарска Македония. И обръща вниманието на българското правителство: "Времето ще покаже дали българската държава прави добре, дете търпи това варварско проявление към българите отвъд или трябва да счете предизвикателството за достатъчно, за да се протестира енергично и да се организира още по- енергично по един или друг начин защитата на тия българи"

За да насърчи гръцките погроми над българското население в Югозападна Македония, в началото на март 1942 г. министър-председателят на прогерманското гръцко правителство ген. Г. Чолакоглу предприема широка обиколка в района. Той издава манифест към гръцкото население с ярко антибългарско съдържание. Неговите речи в Лерин, Ениджевардар, Кукуш и др. са пълни с антибългарска злъч и подстрекателства към гръцката администрация и гръцкото население да се саморазправя по най-жесток начин с българите. Българското правителство протестира пред германския пълномощник за Гърция Алтенбург против тази подстрекателска обиколка на гръцкия министър-председател. Неговият протест обаче остава без видими последствия.

Първоначално българското правителство, поради криворазбрани жизнени "общии интереси" с Италия, се колебае да вземе под своя защита българското население в италианската окупационна зона. Така в една телеграма на МВНР до българския пълномощен министър в Тирана се казва: "Ние имаме с Италия жизнени интереси и водим по отношение на нея лоялна политика и затова не можем да допуснем щото нашите добри и приятелски отношения да бъдат застрашени от когото и да било. Вземете си бележка от това и избягвайте всякакви срещи с лица, които биха имали желание да смутят отношенията ни с Италия." Впоследствие обаче, затрупано с оплакванията на българското население от терора на гръцката администрация, италианските власти и албанските националисти, българското правителство предприема редица дипломатически стъпки в негова защита. Така на 30 юни 1942 г. министър-председателят Б. Филев приема италианския пълномощен министър в София Маджистрати. Пред него той изнася редица факти за насилията, които се вършат над българското население в италианската окупационна зона и енергично настоява да се спрат тези изстъпления. Б. Филев повторно обръща внимание на това пред Маджистрати и по време на аудиенцията му на 4 август с.г.

С телеграма от 25 август 1942 г. до българската легация в Рим секретарят на МВНР Д. Шишманов обръща внимание върху насилията на италианските власти над българското население в Костурско. Той препоръчва на българския пълномощен министър да обърне внимание на италианското правителство да се спрат репресиите над българите, а арестуваните да бъдат освободени. А малко по-късно, на 15 декември 1942 г., той лично протестира пред италианския пълномощен министър Маджистрати относно албанските изстъпления над българите в Тресонче, Селце и др. Той енергично се застъпва и за осъдените на смърт българи от италианските военни съдилища по гръцки доноси и клевети в с. Дъмбени, Костурско.

В телеграма на Д. Шишманов от 25.I.1943 г. до българския пълномощен министър в Атина К. Вачов се съобщава, че по нареждане на министър- председателя Б. Филев той трябва да подкрепя винаги постъпките, които офицерът за свръзка майор Митков предприема "за подобрене участта на българското население" в областта Солун-Егея. Майорът действал в тази насока под контрола на правителството.

Положението на българското население в Югозападна Македония се влошава и от закриването на Представителството на българското правителство в Солун, което се лишава от един енергичен орган за защита. В един доклад на майор Л. Митков до МВНР от 7 декември 1942 г. се съобщава, че германският консул в Солун поискал от 15 декември да се закрийат дипломатическите и консулски представителства в града, по нареждане на Вилхелмщрасе.

След закриването на представителството в Солун проф. Д. Яранов, В. Бешевлиев и Ив. Дуйчев се захващат със списването и издаването на сп. "Беломорски преглед". Още същата година излиза книжка 1-ва. Ив. Дуйчев подготвя и 2-ра с документи, която почти готова е изгоряла по време на бомбардировката над Държавната печатница в София. Проф. Д. Яранов е изпратен в Германия, за да води културно-разяснителна работа сред германската общественост в полза на македонския и тракийския въпрос.

Поради засиления гръцки терор в края на 1942 г. българското население оставено на произвола от германските и италианските власти отново търси помощ и закрила от българското правителство и българската администрация във Вардарска Македония. Така в Битоля са изпратени отново няколко делегации от Леринско, Воденско и Костурско. Те изпращат и изложение до българското правителство. В него се изнасят многобройни факти за издевателствата на гръцката администрация над македонските българи. Настоява се официална София да се застъпи за "многострадалното българско население и да му помогне". Отправя се молба и за откриването на български училища и църкви, за изпращането на българи за преводачи при германските и италиански власти и пр. Изложения са изпратени и до отделни министри от общестрениите организации в Леринско, Гюмендженско и др. и през следващата година.

Подложено на жесток терор и грабежи от страна на италианските военни власти, от гръцката администрация, гръцките андарты и отрядите на ЕАМ и ЕЛАС, българското население отново търси спасение по горите или във Вардарска Македония. Така в едно писмо на видния деец на българското национално дело в Югозападна Македония Пандо Макриев до командира на дивизията в Битоля полк. Ив. Маринов се съобщава, че поради терора на андартите над българското население в Драничево, Старичани, Жегожа, Брещчане, Граче и др., Костурско, селяните са забягнали в гората. Андартите ограбили селата като задигнали житото, покъщнината и добитъка на българите. Само от 1 декември 1942 г. до 10 май 1943 г. демаркационната линия са преминали хиляди български семейства, за да дирят спасение от жестокия гръцки терор.

На 5 март 1943 г. значителен отряд андарты нападат с. Добролища, Костурско, като се опитват да арестуват братята Паскал и Щерьо Николови Добролитски – изявени дейци на българското национално дело в района. Те обаче оказват енергична въоръжена съпротива и успяват да избягат в Костур. Заедно с други български патриоти те създават "Българо-македонски революционен комитет", който да организира и ръководи въоръжения отпор на българското население. В комитета влизат Пандо Макриев, Лука Дамянов, Христо Радуков, Кузо Киряков и Никола Шестев. Според един доклад до ДС в София от Битоля, в комитета влизат Пандо Макриев от с. Читирок, Никола Георгиев от с. Кондорово, Паскал Добролитски от с. Добролища и Лука Дамянов от с. Дреновени. А според командира на Пета армия ген. Бойдев ръководството на комитета се състояло от Пандо Макриев, Кузо и Никола Добролитски, Лука Дамянов и Паскал Добролитски.

Още на другия ден – 6 март, от името на комитета, П. Макриев изпраща един апел за помощ до командира на дивизията в Битоля полк. Ив. Маринов. В него той съобщава, че българското население се е вдигнало на въоръжена борба против гръцката администрация и андартите и моли да му се окаже помощ – пушки, боеприпаси, обуца, облекло, както и да се изпратят опитни хора за войводи. Комитетът моли правителството и цар Борис "ако е възможно" да присъединят Югозападна Македония към България и отърват българското население от непоносимия гръцки терор. Апелът е подписан от Щерьо Николов, Паскал Добролитски, Лука Дамянов, Христо Насков, Кузо Шестевров и Апостол Добролитски. Комитетът изпраща и делегация в Битоля при полк. Ив. Маринов, настоявайки пред него за бърза помощ на въстаналите българи. Полк. Ив. Маринов обаче отказва да предостави на въстаниците оръжие и боеприпаси, тъй като "няма нареждане отгоре".

Друга делегация на Костурския комитет заминава направо за София. В нея влизат Паскал Паскалев, Паскал Добролитски, Костадин Иванов и др. Делегацията в приета от министър-председателя Б. Филев. Пред него тя развява дълги години пазено знаме от времето на Илинденското въстание 1903 г. и му разказва потресаващи факти за жестокостите на гръцките андарты и други въоръжени отряди над българското население. Делегацията настоява за спешна морална и материална подкрепа за въстаналото население от страна на българската държава. Вместо решително да подкрепи исканията на делегацията, Б. Филев надълго ѝ да обяснява колко е сложно политическото положение и я препраща при министъра на войната ген. Т. Даскалов. От своя страна той препраща делегацията при министъра на външните работи Ив. Попов. Но и МВНР се скрива зад "сложността на въпроса" – България била съюзник на Германия и Италия и не може да се меси в работата на германските и италианските военни власти в Югозападна Македония. Така официална София отказва каквато и да е политическа и военна помощ на Костурското въстание. Препращана от инстанция на инстанция без никакъв положителен резултат,

делегацията се свързва с представителите на ЦК на ВМРО Асен Аврамов и Димитър Цилев. От тях тя не получава особени обещания за подкрепа, но ВМРО в столицата издава един позив, с който оказва морална подкрепа на Костурските въстаници и отправя справедливи упреци към "отговорните фактори" заради тяхното "овчедушие" към "нещастните българи". Организирано е и събирането, и раздаването на храни за въстаналото население. Студентската корпорация "Шар", която се намираще под влиянието на ВМРО, също разпространява свой позив и организира широка акция под лозунга "Всичко за Костурско". Във връзка със събитията в Костурско и предпазливата позиция на правителството, в ръководството на корпорациите се ражда идеята за набиране на доброволци, нейни членове и привърженици на ВМРО, които да заминат за Югозападна Македония в помощ на въстаналите българи.

Под ръководството на Централния македоно-български комитет започва бързо изграждане на революционни комитети по места. В тях са обхванати повече от 10 000 българи. Подобни комитети са образувани в градовете Костур и Хрупища и в около 40 села – Четирок, Загоричане, Блаца, Черешница, Избегли, Тиквени, Старичани, Горенци, Добролища, Жужелци, Дъмбени, Косинец и мн. др. Активно съдействие на комитета за организиране на въстаническите сили оказва българският офицер за връзка в Лерин пор. А. Калчев. В своите речи пред селяните той им сочи необходимостта не само да се бранят от набезите на гръцката администрация и андартите, но и да довършат делото на илинденци за освобождението на Югозападна Македония и обединението ѝ със свободна България. Той им разяснява националистическата и антибългарска политика на ЕАМ, ЕЛАС и гръцките организации и ги зове на решителна въоръжена борба.

Още след създаването си Централният македоно-български комитет влиза във връзка с италианските военни власти в Костур. Той успява да постигне съгласието им да въоръжат българското население, за да даде отпор на андартския терор. Италианците обещават още да разрешат създаването на българска администрация в българските села, откриването на български училища и български църкви.

Централният македоно-български комитет в Костур излиза и с възвание към бежанците от Костурско, които живеят в свободна България. Той ги известява за започналото въстание и ги приканва да се притекат на помощ на своите братя. Това възвание било предадено на пор. А. Калчев в Лерин и препратено на ръководството на Костурското братство в София. Възванието завършва с надеждата, че гласът на въстаниците ще се чуе "като гръм из цяла България".

Заедно с организирането на българо-македонски комитети в българските села в Костурско, Централният комитет пристъпва незабавно към въоръжаването на българското население и към образуването на въоръжени чети. Такива чети са създадени в градовете Костур и Хрупища, както и в около 40 села – Четирок, Загоричане, Блаца, Тиквени, Старичане, Гаренци, Добролища, Жужелци, Дъмбени, Косинец и др., Костурско. В Леринско в четите са обхванати селата Сребрино, Желево, Зелениче, Екшису, Баница, Прекопане, Мокрене и др. Във Воден и Воденско в "Охраната" са включени около 700 души.

Общо комитетът успява да въоръжи около 1600 милиционери, които образуват т.нар. "Охрана". Те са разпределени в т.нар. неподвижни чети от по 20-30 души начело с войводи. Тези чети имат за задача да охраняват българските села от набезите на андартите, отрядите на ЕАМ, ЕЛАС и гръцките националистически организации. Образувани са и няколко подвижни чети, които непрекъснато преследват гръцките въоръжени групи в околията. Всички чети са подчинени на Централния комитет в Костур и пряко се командват от него.

До средата на април 1943 г. в Костурско са образувани 15 подвижни чети в районите на с. Герман, Орово, Желево, Брезница, Въмбел, Добролища, Поздивища, Четирок, Костур, Загоричане, Дреничево, Жегоже и Хрупища. В тях са обхванати 598 доброволци. Освен тези чети има още една в Костур, 2 – в Хрупища, 3 – в Добролища, 4 – в Четирок, 5 – в Горенци, по една в Аргос, Орестелон, Калихори и Карисос. Те наброяваха 526 души. Общо в околията в четите на "Охраната" са организирани 1500 души. В Костур в "Охраната" са организирани 200 души, под командването на войводата Лазар Младенов, в Хрупища – 180 начело с Паскал Добролитски, в с. Загоричане – около 130 души начело с войводата Димитър Иванов, в с. Желево – около 80 души, под командването на Иван Минов и т.н. Главен ръководител (войвода) на четите на "Охраната" е Пандо Макриев.

Въоръжената българска милиция има свои бюра в Костур (Никола Георгиев и братята Кузо и Никола Шестеови, Васил Паскалев Янков и Паскал Янков Паскалев), в Хрупища (Лука Дамянов) и др.

Милиционерите носят на шапките си "ИБК-СИС – тиранска чета" (Итало-български комитет "Свобода или смърт" – тиранска чета).

В Костур е създадено българско коменданство, което се помещаваше в сградата на бившето гръцко околийско полицейско управление. Движението между българските села става с разрешение от пор. А. Калчев или с пропуск от Българския клуб в Солун.

Както посочихме по-горе, българското правителство първоначално заема доста резервирана позиция към Костурското въстание. Такз в една шифровзна телеграма на министър-председателя Б. Филов до българската легация в Рим четем: "Тъй като не може да се справи с андартите, италианското командване в Костур, без да предупреди българското правителство, е раздало оръжие на българското население, за да се брани от гърците. Българското правителство се страхува, че това ще засили репресиите на андартите срещу българското население и ще предизвика масово бягство в България. В България има вече около 8000 бежанци от Западна Македония. И министър-председателят нарежда на пълномощния министър да направи постъпки пред италианското правителство италианските власти да защитят живота и честта на нашите сънародници в Костурско". В този дух е и писмото на подполковник Костов – началник на РО при Щаба на войската до МВНР от 18.III.1943 г. Според него въстанието се дължало на "италианските домогвания да хвърлят българското население в Костурско в открита борба с гръцките андартите". И продължава: "Щабът на войската е на мнение за отклоняването на тези италиански опити, които само ще донесат излишни страдания на българското население там". С подобно съдържание е и писмото на началник-щаба на войската ген. Лукаш до офицера за свръзка в Солун ген. Жилков.

Докато българското правителство се суети и не може да заеме вярна позиция към Костурското въстание, в Костурско се вдигат на въоръжена борба против гръцкия терор повече от 10 000 българи. Те прогонват гръцките кметове, чиновници, полицаи, учители и свещеници и установяват своя българска власт. Затова, за да се запознае по-отблизо с положението в Костурско и да установи непосредствен контакт с ръководителите на въстанието, за Костур заминава по нареждане на Щаба на войската, командирът на дивизията в Битоля полк. Ив. Маринов. Той е придружен от италианския консул в областния град Кастенели и от представителя на МВНР д-р Др. Димитров. Тримата посещават Костур и Костурско и се срещат и разговарят с италианския комендант полк. А. Вениер и неговия помощник пор. Ревал, както и с членовете на Централния македоно-български комитет. Полк. Ив. Маринов съветва членовете на комитета да бъдат внимателни с италианските власти и когато не е необходимо да не се намесват в борбата им против андартите.

В своя доклад до командира на Пета армия ген. Боидев, полк. Ив. Маринов информира за създадените въоръжени български чети, посочва високия боеви дух на населението. Когато то разбира за неговото посещение в района, навсякъде наобикаля българските офицери и скандира "Да живее България!", "Да живее Царят!", "Елате, братя българи!" и пита "Кога ще дойде майка България?" Полковникът посочва, че не може и дума да става българското население да се откаже да брани своите села и да се разоръжава. И предлага да му се изпратят подходящи военни ръководители, на правителствено ниво да се изиска от италианското правителство окупационните власти да защитават българското население от набезите на гръцките андартите и администрация.

От своя страна д-р Др. Димитров изпраща на 17 април подробен доклад до министър-председателя Б. Филов. В него той го информира за въстанието в Костурско, изграждането на милиционерските чети и гръцкия андартски терор над българските села. Посочват се редица случаи на нападения на андартите над българските села, и упоритата въоръжена съпротива на селяните, за отвлечения на български младежи от андартите и пр. Изнасят се и исканията на Централния революционен комитет от българското правителство – оръжие, боеприпаси, командири и екипировка. Д-р Др. Димитров информира Б. Филов, че в скоро време в София ще пристигне една делегация, за да търси закрила от българската държава. И той моли министър-председателя да окаже помощ на въоръжената българска милиция. Посочва още, че зад съгласието на италианските власти да въоръжат българското население се крие политическа игра в борбата за овладяване на политическото пространство в Костурско.

Създаването на "Охраната" е посрещнато на нож от гръцката администрация, андартите, ЕАМ, ЕЛАС и гръцките националистически формирования. Те се опитват по всякакъв начин да сплашат българското население, като изпращат заплашителни писма на по-активните българи за безпощадна физическа разправа. Така например ръководството на ЕАМ в Костурско издава специален позив – предупреждение до българското население против изграждането на българо-македонските комитети по места и въоръжаването на селяните. "Огън и нож за братоубийците!" – се казва в позива. Една гръцка делегация начело с Костурския владика Никифорос се явява пред полк А. Вениер, за да протестира против въоръжаването на българите.

Когато това не дава никакъв резултат, андартите и останалите гръцки формирования започват да нападат българските села, опитвайки се да разоръжат и накажат селяните. Така на 29 април 1943 г. от около 600 андарт е нападнато с. Старичане, което е отбранявано от 33 милиционери. При завързания се ожесточен брой падат убити няколко милиционери, а други са пленени. Селото е изгорено, ограбено, а над беззащитните българи е извършено дивашко клане.

На 2 май андартите нападат и селата Търсье и Несрам. При нападенията на българските села андартите насила отвличат със себе си българските младежи. Така например при нападението на с. Езерец са отвлечени 13 души. Български младежи са отвлечени и по време на нападенията над селата Жупаница, Несрам, Четирок, Хрупища, Св. Неделя и др. При нападението на с. Куманичево милиционерите успяват да отблъснат многобройния андартски отряд. А българите в с. Загоричани, Бъмбоки и др. отказват катеюично да предадат оръжието си и също отблъскват андартите. Срещу четите на "Охраната" са хвърлени националистически банди на полк. Пулос, както и главорезите от националистическите организации ПАО и ЕКА, които тероризират българското население. След създаването на СНОФ – партзански батальон от комунисти македонски българи към ЕЛАС, неговите чети също са хвърлени против "Охраната". Те се опитват да разубеждават доброволците в справедливата им борба в защита на българщината.

След нападението на с. Старичани, войводата Л. Дамянов изпраща писмо до командира на андартския отряд в гората Синачкан. В него той предлага да си разменят пленниците. Посочва още, че милиционерите не се борят против гръцкия народ, а срещу насилията над българското население, българите не са вдигнали оръжие, защото са "разбоиници", както ги представят андартите, а за да пазят селата си от грабежите и убийствата. Дамянов посочва още, че милиционерите не се страхуват от заплахите и убийствата и няма да предадат оръжието си. И добавя, че милиционерите не са нищо друго, освен честни войници, борещи се за реда в околията и за предотвратяване на злото.

Поради жестокостите на андартските отряди и другите гръцки въоръжени формирования над българското население, положението му продължава да се влошава. Според един доклад на Битолския областен управител от 10 май 1943 г., италианските военни власти продължават да се отнасят пасивно към андартите, които ставали все по-агресивни и жестоки. Те продължавали да нападат българските села, да ги ограбват и опожаряват, както и да избиват безмилостно по- активните българи и близките на милиционерите. Областният управител ходатайства пред министър- председателя за по-ефикасна закрила на българското население, както и за изпращането на храни, за да се подпомогне гладуващото население.

В друг доклад се посочва, че италианският полк. А. Вениер съзнателно държи страната на гърците и с това влошава и без това тежкото положение на българското население. Вместо да оказват помощ на сражаващите се с андартските банди български милиционери, италианците обстрелвали с артилерия нападатите от тях български села Гръче, Дреничево, Желегоже и Несрам, Костурско и ги изгорили и разрушили. Като информира затова МВНР, командирът на Тета армия и Щабът на войската настояват министерството да интервенира в Рим италианските военни власти да не опожаряват и разрушават така безпричинно и безразборно българските села.

Като докладва за тежкото положение на българското население в Костурско полк. Ив. Маринов предлага да се удовлетвори неговото желание Костурско да бъде заето от българската армия, в съгласие с германското и италианското командване. От своя страна той предоставя на Централния македоно-български комитет 960 пушки и 3 картечници с необходимите боеприпа си.

Трябва да се посочи, че основна заслуга за организирането на македоно-българските комитети и на въоръжените милиционерски чети ("Охраната") има ВМРО и нейните привърженици. Така още в края на 1941 г. от Загреб Ив. Михайлов прави опити да замине за Италия, за да се срещне с Мусолини и граф Чано, за да защити българските национални интереси в италианската окупационна зона. Те обаче отклоняват тази визита. В един доклад на италианското военно разузнаване в Хърватско от 1941 г., което отблизо следи поведението на Михайлов в Загреб, четем: "Водачът на македонското движение, които от няколко години е в бягство, осъден в България на смърт, беше амнистиран през май тази година. Той изказа желание да дойде на посещение в Италия, за да бъде приет от Дуче и министъра на външните работи граф Чано. В момента той се намира при своя стар приятел поглавника Анте Павелич в Загреб, който счита Михайлов за човек на бъдещото правителство на велика България". По-точно, Ив. Михайлов иска да интервенира пред италианското държавно ръководство за едно приятелско отношение към македонските българи в италианската окупационна зона, за тяхната закрила от гръцкия и албанския терор, както и да му се предоставя оръжие за самоотбрана.

След като не е приет в Рим, Ив. Михайлов се договаря с А. Павелич той да се заеме с тази мисия. И когато в началото на 1943 г. Павелич посетил Рим и се срещнал с Мусолини и Чано, успява да и убеди италианската армия да въоръжи българското население, за да се защити от набезите на гръцките андарты и албанските националисти. Според едно сведение на Държавна сигурност, промяната на отношението на италианските окупационни власти към българското население се дължало на решителната интервенция на Ив. Михайлов чрез А. Павелич.

В началото на април 1943 г. по инициатива на ЦК на ВМРО за Костурско заминава делегация на Костурското братство в София. В него влизат председателят на братството Спирос Василев и неговите членове Георги Киселинчев, Тома Бакрачев, д-р Димитър Палчев и Никола Трифонов. След като се завръщат от Косурско те подготвят и изпращат подробен доклад за своята мисия до цар Борис. В него се описва тежкото положение на българското население, изграждането на македоно-българските комитети и на милиционерските чети, въоръженият отпор срещу андартския терор, отношението на италианските военни власти и пр. Делегацията моли царя да се отпуснат на "Охраната" 1000 пушки, 20 лека и тежки картечници и необходимото количество муниции, за да се въоръжат всички записали се доброволци. Тя посочва високия боеви дух на населението и на четниците и настоява България да окаже и политическа подкрепа на въстаниците.

В резултат на активния обществен натиск върху правителството и Министерството на войната, те променят своето първоначално отношение на наблюдател на събитията в Костурско. Както посочихме, с разрешение на Щаба на войската полк. Ив. Маринов отпуска на Централния македоно-български комитет известно количество оръжие и боеприпаси. Българските офицери за свързка в Лерин и Костур се включват по-пряко да под помагат бойното ръководство на четите и пр. През май 1943 г. Костурско отново е посетено от делегация на Общокостурския комитет в София. Сега тя донася за нуждите на "Охраната" цървули, дрехи, 4 камиона сол, 7 тона царевица и др. Заедно с това нейните членове започват активно да подпомагат Централния комитет да преустрои четите, както и да обуе и облече четниците. Раздадени са и храни на бедните четници. А ВМРО чрез Македонската народна банка отпуска известна сума за издръжка на четите. Всичко това става със съгласието на италианските военни власти, с които е подписан протокол признаващ българския характер на Костурско и се узаконяват четите на "Охраната".

Спирос Василев и останалите членове на делегацията помагат и в организирането и укрепването на четите – назначаването на войводите, организирането на полицейската служба и на комендантството в Костур. В един доклад на Сп. Василев, озаглавен "Костурско днес" от 11 август 1943 г. той констатира, че италианските военни власти започнали да не изпълняват поетите задължения пред Централния македоно-български комитет. Полк. А. Вениер продължавал да толерира гръците и изпаднал изцяло под тяхно влияние. Той съобщава още, че германските военни власти в Леринско, Воденско и Кайлярско се държали с българското население "много студено". Те също не предприемали нищо сериозно против андартите. Едва на 24 май една германска част влязла в сражение с андартите в българските села Сребрено, Елово, Клисура, Лозница и др. и ги опожарила. Те отказвали да въоръжат българите, за да се бранят от андартите.

На 7 юни 1943 г. Централния македоно-български комитет в Костур изпраща апел до българското правителство за помощ. В него се разказва за създадените комитети по места и за четите, както и за това, че италианците не изпълняват поетите задължения. Накрая той моли спешно за оръжие и муниции. "Нека гласът ни се чуе по всички краища – се казва в апела, – където тупти българско сърце. Помогнете ни! Опасноста, която ни застрашава е твърде голяма. Иначе населението ще трябва да поеме пътя към Битоля. Душата ни е пълна със сълзи и се обръщаме към Вас да искаме помощ и покровителство по възможност по-бързо. Утопите, с които ни приспиваха, отминаха окончателно. Сега вече се изпречи грозната действителност. Отговорността на тези, които не искат да чуят нашия глас и свещеното право на 60 хиляди човешки същества, ще бъде неизмерима пред историята. Затова ние молим да действате подходящо след като получите настоящото ни... Защото, преживяваме и очакваме най-голямата и страшна опасност". Писмото на Централния македоно-български комитет е подписано от. Пандо Шокеров и Лука Дамянов.

На 24 юни Общокостурският граждански комитет в София се обръща с тревожно писмо до министъра на войната. С него той изпраща и апела на Централния македоно-български комитет, молейки да му се окаже спешна материална помощ. Посочва се желанието на българското население да види в своя край българската войска, която да му помогне като прогони гръцките андарты и администрация. Обръща се внимание, че това население "както някога и днес единствено брани с оръжие в ръка

българското име и българските идеали", че "българите са се изправили като гранитна скала да бранят най- южната граница на българското племе при най- трагични условия".

След като писмото на Общокостурския граждански комитет обиколи канцелариите на военната бюрокрация, на него е сложена следната бездушна резолюция. "Пушки не могат да се изпратят. Сега в района иристига една германска дивизия. Да се следи районът и при нужда да се проучи".

В един доклад на Битолския областен полицейски началник до директора на полицията в София от 4 юли 1943 г. се съобщава, че в Битоля са пристигнали привържениците на ВМРО Йосиф Кузев Марков, Христо Ламбов Руков, Васил Филипков Стумбов, Спиро Василев Марков и Кръстьо Янков Кръстев. Те се срещнали с привържениците на ВМРО в града – адвоката Георги Атанасов, Сотир Тренчев, Стефан Светиев, д-р Борис Светиев и др. и заминали за Костурско, за да подпомогнат въоръжената борба на българското население.

В края на юли 1943 г. в Италия настъпват важни политически събития, които дават силно отражение върху хода на Втората световна война и особено върху военно-политическата обстановка на Балканите. На 26 юли е свален от власт Мусолини и е създадено правителството на маршал Бадوليو, с което фактически Италия излиза от войната. По това време, одобрил инициативата на студентската корпорация "Шар" за създаването на доброволчески корпус на ВМРО в помощ на българското население в Югозападна Македония, Ив. Михайлов и неговите другари от ЦК на ВМРО решават зад гърба на българското правителство да поведат преговори с Вермахта. Изглежда, че те започват да гледат по-широко на тази инициатива – доброволческият корпус не само да защитава българското население от набезите на гръцките анданти, гръцката администрация и националистически организации в Югозападна Македония, но да бъде и инструмент за създаването на независима Македония под егидата на Германия. Доброволците на ВМРО трябва да образуват ядрото на въоръжената сила на независима Македония в бъдеще, както и да осигурят административното управление и училищното дело в Леринско, Воденско и Костурско под германски контрол.

Около 1 август 1943 г. инкогнито Ив. Михайлов замина от Загреб за Германия, където посещава Главната квартира на Хитлер и Главната квартира за сигурност на Райха, където разговаря с Хитлер, Химлер и други висши германски ръководители. От известната ни оскъдна немска информация за тези разговори научаваме, че той е получил съгласието да създаде 2-3 баталона от доброволци, въоръжени с немско оръжие и муниции, под оперативното командване и разположение на Райхсфюрера на СС, т.е. на Химлер. Допълнително в София са водени разговори между високопоставени функционери на СС с членовете на ЦК на ВМРО – Вл. Куртев, Ж. Настев и Д. Цилев, който поддържа връзките на организацията с германците.

След постигнатата договореност с Ив. Михайлов в Берлин щабът на Химлер предприема и своите конкретни стъпки за формиране четите на ВМРО. За това съдим по едно писмо на германския пълномощен министър в София от 10 октомври 1943 г. до Вилхелмщрасе. В него той съобщава, че хауптбанфюрерът от СС Хайдер е установил контакт с военния аташе на Райха в посолството. В разговора си с него му изяснил, че е натоварен от Главната квартира на СС в Берлин да организира и оглави доброволчески отряди от привърженици на ВМРО от стара България и местни доброволци, които след като бъдат облечени, обути и въоръжени, ще бъдат изпратени в Югозападна Македония, за да се бият против андартите.

По същото време за своята мисия пълномощникът на СС се консултира и с представителя на немското разузнаване в България д-р Делиус. Той му обърнал внимание особено върху политическите аспекти на поставените пред него задачи и необходимостта от тесни контакти с Нойбахер в Белград.

Въпреки конфиденциалния характер на преговорите между Ив. Михайлов и германската служба за сигурност, българското правителство получава сигурни данни за тях чрез българската легация в Загреб и военното разузнаване. Така на 20 декември 1943 г. неговият агент "Т" изпраща поверителен рапорт до началника на РО при Щаба на войската полк. С. Куцаров. В нея нетем: "преди около един месец (през ноември 1943 г., б.м. – Д.М.) германското командване е възложило на ВМРО – Ив. Михайлов, които напоследък живее в Загреб, да поеме административното управление на Костурско, Леринско и Воденско под германски контрол.

За тази цел се извършва подготовка от членовете на Централния комитет на ВМРО Вл. Куртев и Ж. Настев, живущи в София, които организират всички проявили се в миналото войводи, четници и терористи. Всички тези ще заминат наскоро в посочените околии, които ще водят борба срещу гръцките анданти и ще организират в чети местното население". И разузнавачът продължава като посочва, че привържениците на ВМРО "приемат с юлям ентузиазъм направеното им предложение да заминат и да

напуснат своите професии, макар че са много добре материално . За това предприятие било сондирано и министерството на войната, а крайната му цел е присъединяване на тези земи към България".

Във връзка с организирането на доброволческите чети на ВМРО по поръчение на Централния комитет, в началото на септември 1943 г. за Загреб заминава зпласният поручик Георги Димчев, един от ръководителите по това време на Македонския младежки съюз (ММО) в България. Тук той се среща с Ив. Михайлов, които му разяснява характера и задачите на доброволческите чети и му възлага тяхното организиране и командване.

Поради засиления гръцки терор над българското население в Югозападна Македония през есента на 1943 г., Щабът на войската по своя линия прави редица постъпки пред командването на групата германски армии "Солун-Егея" и "Е", за организиране на ефикасна въоръжена защита. Така началник-щаба на групата германски армии "Солун- Егея" ген. Винтер заявява на полк. М. Мирчев, че германското командване не разполага с необходимите части, за да може да защити македонските българи от гръцкия терор. Затова те не трябва да дразнят гръците. Главното командване било възложило на Нойбахер да провежда в Гърция политика на толериране на националните сили и използването им за борба против комунизма. Като докладва за тези изказвания на полк. Винтер, полк. Мирчев предлага на Щаба на войската да действа по дипломатически път пред Нойбахер в полза на българското население.

В едно изложение на българското население от Ениджевардарско и Гюмендженско до щаба на групата германски армии "Е" в Солун, след като се описва жестокия андартски терор в района, се моли за закрила от страна на германската армия или да му се даде оръжие за самоотбрана. "Българското население от гореизложените населени места – се казва в изложението – преживява толкова тежки дни, че неговата едничка надежда остава помощта, която би могла да му бъде оказана в най-близко време".

Поради непоносимото положение на българското население, докладва полк. Мирчев, то бяга в Солун голо, босо, гладно и без средства. То е настанено в помещенията на Българския клуб и спи на пода. В резултат на положените усилия германците предприемат само полумерки, в резултат на които още повече се влошава положението на селяните. Германският генерал Винтер отговарял на молбите на полковник Мирчев с упрека, че българите били комунисти и преувеличавали фактите и пр. Полк. Мирчев посочва, че населението е готово за самозащита, или предлага да се допуснат в Югозападна Македония български части да го защитават.

За първи път полк. Мирчев узнава от ген. Винтер едва през февруари 1944 г., че германците предприемат ефикасни мерки за защита на българското население. Той го информирз, че от Берлин е възложено на ген. Шиман, командващ войските на СС в Гърция, да осъществи на практика тези мерки. Подобен отговор е даден от началник- щаба на армейската група "Солун-Егея" полк. Пфайфер и в телефонograma на началник-щаба на войската ген. Лукаш, в която се настояваше за ефикасна защита на българското население от гръцкия терор.

На 23 февруари 1944 г. полк. М. Мирчев изпраща един твърде интересен доклад до Щаба на войската. В него той съобщава, че Спирос Василев и Йосиф Марков от Костурското братство в София, привърженици на ВМРО се явили при него и му разказали следното: през декември 1943 г. Ив. Михайлов се срещнал с Хитлер и било договорено да застане начело на българите в Югозападна Македония. Българското правителство да разреши за там да заминат 500 македонски доброволци като ядро за създаване на военните отряди. Германците обещали да въоръжат милицията. Впоследствие тази инициатива пропаднала тъй като Д. Крапчев успял да убеди регентите да не се съгласяват Ив. Михайлов да отиде в Югозападна Македония и да оглави това движение. Впоследствие хора на ВМРО отново направили посъпки пред Бекерле, който ги уверил в несъгласието на българското правителство с тази инициатива.

Месец по-късно, на 23 март 1944 г. полк. Мирчев информира Щаба на войската, че през Солун за Атина е заминал Дим. Цилев – близък сътрудник на Ив. Михайлов. Той дошъл от Виена във връзка с организирането на българското население във въоръжена милиция в Югозападна Македония. Цилев заминал за Атина, за да разговаря с германския СС генерал Шиман.

Деиствително Д. Цилев заминава през Солун за Атина по поръчение на Ив. Михайлов. Тук той е приет от ген. Шиман, началник на войските на СС в Гърция и води с него преговори във връзка с организирането на доброволческите чети на ВМРО в Югозападна Македония.

На 25 май 1944 г. Щабът на войската вече е информиран, че германците в Лерин са започнали да създават въоръжени отряди от местното българско население.

Поради някои обективни причини, които засега не могат да се изяснят документално, същинската практическа работа по организирането на доброволческите чети на ВМРО се забавя и тя фактически

започва през юни 1944 г. ЦК на ВМРО официално съгласува своята инициатива с Министерството на войната и се залавя да я осъществява с неговото пряко съдействие. То дава съгласието си да освободи от военен отчет записалите се доброволци ако са мобилизирани в армията, както и да улесни тяхното придвижване до Битоля и прехвърлянето им в Югозападна Македония.

На 16 юни 1944 г. първата група доброволци, между които Иван Митокаров, Иван Илчев, Атанас Пашков, Добри Бумбалов, Методи Кърпачев, Стефан Бъчваров, Георги Бегъмов, Константин Попов и др., начело с Георги Димчев и Димитър Цилев, през Битоля пристигат във Воден. Тук те се представят на германския комендант майор Хаидер от СС, които формално се явява началник на доброволческия корпус. Този факт показва, че Хитлер и Химлер въпреки съгласието си да се формират доброволческите чети и да се въоръжат, нямат напълно доверие на Ив. Михайлов и ВМРО, стремежи се те да не излязат от чисто оперативните си полицейски задачи. И като се вижда, по-късно майор Хаидер непрекъснато опекунства над пор. Г. Димчев и неговия щаб и ограничава политическите задачи на корпуса. Още с пристигането си във Воден групата на г. Димчев се заема с организирането на доброволческите чети. Около 30 души начело със запасния капитан Ив. Мотикаров заминават за Костур, за да организират Костурската дружина. Допълнително, по-късно тук са изпратени още 500 местни доброволци, които да поемат охраната на околията и да послужат като ядро на дружината. Като помощник на Ив. Мотикаров е назначен подпор. Христо Лагадинов.

Група доброволци под командването на поручик Иван Илчев заминават за Екшису, Леринско, за да организират местната дружина. За помощник на Илчев е назначен Методи Кърпачев от с. Елешница, Смолянско. Във Воден остава Г. Димчев, неговият помощник, Атанас Пашков и др. доброволци. Те полагат началото на Воденската дружина, в която са привлечени доброволци от Е. Вардарско, Воденско и Гюмендженско, повече от 800 души. Проектира се създаването на дружина в Ениджевардар, но германското командване не разрешава формирането ѝ. Създадени са и подвижни чети начело с войводи, които са в постоянно движение из своите райони, всявайки страх сред гръцките националистически отряди. Такива чети са създадени в селата Гугово, Острово, Оризаре, Владово, Яворени, Олшани и др. Поради постоянния приток на доброволци в дружините е формирана и щабна рота при командването на корпуса във Воден, за специални поръчения.

Доброволческият корпус на ВМРО приема името "Нова македонска борба". Численият му състав достига до 12 000 души. Четниците имат своя униформа – яке, клин и егерска шапка с емблемата на ВМРО. Те са въоръжени с италианско оръжие – пушки, пистолети и картучници.

Българското население в Югозападна Македония посреща с голям интерес доброволците на ВМРО и вестта за вербуването на нови бойци. Първоначално то проявява към тях известно недоверие, тъй като дружините са формирани със съдействието на германците. Но скоро то разбира, че те са дошли да го защитават от издевателствата на гръцките анданти, Г. Димчев успява да склони германското командване да освободи от концентрационните лагери край Солун голям брой арестувани българи, наклеветени от гърците като комунисти и сътрудници на съпротивата. Освобождение веднага влизат във Воденската дружина. Научавайки за този жест българските младежи от селата започват масово да се записват в дружините. Благодарение на широката разяснителна работа сред българското население, че се организира "българска войска", че ще има българско самоуправление, българско училище и български църкви, в доброволческите дружини се вливат хиляди млади българи.

По това време в района на Воденско, Леринско и Костурско действат националистическите отряди на полк. Зервас, както и отряди на ЕАМ и ЕЛАС. В състава на 28 полк на ЕЛАС на 26 август 1944 г. в с. Поздивища, Костурско е създаден Трети батальон "Гоче" с командир Илия Димов от с. Статица, Костурско, съставен от македонски българи. В голямата си част, поради непрекъснатите партизански набези и терор, българското население е избягнало в горите, изоставило селата и покъщнината си. Сред него цари глад, мизерия и несигурност за утрешния ден. Пор. А. Калчев е издействал от германците известни количества оръжие за самоотбрана. Затова, както гръцката администрация, така и отрядите на полк. Пулос, полк. Зервас, на ЕАМ и ЕЛАС посрещат крайно враждебно създаването на доброволческите дружини на ВМРО. В един позив на ЕЛАС са сочени като "фашисти" и "великобългарски шовинисти", които искат да "откъснат" Югозападна Македония от Гърция и да я присъединят към България.

След като не успяват да дискредитират доброволческите дружини на ВМРО сред населението, андартите и антифашистките отряди на ЕАМ и ЕЛАС предприемат драстични насилия по селата над близките на доброволците. Те са арестувани, бити и публично разстрелвани, а къщите им разграбвани и изгорени. За да се попречи на набирането на нови доброволци, мъжете са насилствено мобилизирани в гръцките отряди. В един доклад на полк. Мирчев до Щаба на войската от 5 юни 1944 г се съобщава, че

андарите са пленили четата на войводата Коста Качаунов при с. Турье - 28 души. И за да сплашат населението, изклали по най- жесток начин всички четници.

В усилията си да бранят българското население от набезите на гръцките отряди, доброволческите дружини и чети водят редица сражения с тях. Така на 3 юли 1944 г. Воденската дружина излиза на първата си бойна акция против андартите, които са нападнали с. Нисия. В завързалата се престрелка е заловен подполковник Куцокъорис, прочул се със своите жестокости над българското население. Заради неговите злодеяния той е публично разстрелян. По време на тази акция дружината се натъква и на партизани от ЕЛАС, които са пленени и по-късно освободени. Проведени са акции против андартите и в селата Гугово, Жерви, Русилово, Чеган и др, нападнати от отряди на ЕЛАС, опожарени и взети заложници. Свои акции в защита на българските села провеждат и дружините в Костур и Екшису.

Наред с бойната си дейност дружините установяват и българска административна власт в своите райони. Въпреки противодействието на германските военни власти, българска общинска власт е установена в селата Месимер, Под, Оризари, Яворени, Владово, Гугово, Теово, Вълкояново, Нисия, Маргарита и много други. Обезоръжена и разгонена е и гръцката полицейска охрана във Воден и са пресечени гръцките опити да възстановят своята администрация. Г. Димчев влиза в остър конфликт с майор Хайдер, който покровителства гърците и всячески се старее да ограничи политическата дейност на дружините на ВМРО.

На 2 август 1944 г. за първи път във Воден се чества свободно и тържествено годишнината от Илинденското въстание 1903 г. Градът е пълен с българи дошли от околните села, което превръща тържеството в ярка манифестация на българския национален дух. Осветено е боиното знаме на дружината и е проведена клетва на доброволците. Подобни тържества са устроени и в дружините в Костур и Екшису.

Под влияние на все по-бързото развитие на събитията по фронтовете на Втората световна война и по-специално на Балканите, командването на дружините на ВМРО достига до убеждението, че трябва да се търси единството на цялото население, а не да се противопоставят отделните етноси. Германските военни власти все по-открито изразяват своето недоверие и недоволство от действията на дружините. Те изземат нощната охрана на Воден от дружината и отново я поверяват на гърците. В Екшису дори обезоръжават дружината на пор. Ив. Илчев. Поради това Г. Димчев предлага на командването да се установи контакт с трети баталюн на ЕЛАС, съставен от македонски българи. Такъв контакт без знанието на ГКП и щаба на ЕЛАС е установен на 25 август 1944 г. в с. Теово. Г. Димчев предлага да обедини дружината с батальона и да се поведе борба за независима Македония. Командването на баталона в лицето на Г. Урдев (Джожо), Т. Керемедчиев и Хр. Кордолов предлага дружината да се разоръжи, като четниците се присъединят към батальона или се разотидат. Г. Димчев отхвърля категорично това искане, както и тяхното твърдение, че населението не било българско, а македонско.

По същото време Г. Димчев се среща и разговаря с капитан Маврос от ЕАМ. Този капитан той е спасил от явна смърт по време на една блокада на СС района. По време на срещата между двамата е разискван и македонският въпрос, като Маврос се изказва за целостта на Гърция, а Димчев за независима Македония. Той предлага въоръжената борба в Югозападна Македония да се води от "македонският единен фронт", с представители на различните етнически групи, населяващи областта, а ЕАМ и ЕЛАС да се преустроят в "македонска народоосвободителна армия", да се влезе във връзка с Вардарска и Пиринска Македония и се оглави антифашисткото движение. Кап. Маврос обаче категорично отхвърля тези планове на пор. Г. Димчев и иска присъединяването на дружината към ЕАМ под неговото командване.

Както искането на командването на батальона "Гоче", така и на кап. Маврос, е решително отхвърлено от пор. Г. Димчев и преговорите са прекъснати. Те обаче не остават скрити от щаба на ЕЛАС. И с него са установени контакти, които също завършват неуспешно поради категоричното искане за разоръжаване на дружината. В това твърде напрегнато и динамично време Г. Димчев търси връзка с Ив. Михайлов в Загреб. Куриерът арх. Б. Огнянов обаче попада на мина и загива и опитът остава безуспешен. През август 1944 г. английското разузнаване на Балканите прави опит да се свърже с Г. Димчев и да води преговори, но той отказва.

При това положение командването на Воденската дружина решава да я изтегли на Каймакчалан. Но по донос на ЕЛАС на 11 септември 1944 помещението на дружината са блокирани от германците и тя е разоръжена. На 12 септември, със съдействието на английската авиация ЕЛАС напада Воден. При това положение германците връщат оръжието на дружината и тя взема участие в отблъскването на партизаните.

Не успял да се свърже с Ив. Михайлов и да получи указания за по-нататъшните действия на дружината, Г. Димчев сам тръгва през Солун за София. Тук се среща с членове на ЦК на ВМРО и получава нареждане да се върне във Воден и да придвижи дружините към Скопие, с оглед плановете за създаване на независима Македония под покровителството на германците. На път за Воден той е арестуван във Велес от партизаните и е подложен на жесток побой.

В средата на септември 1944 г. дружините на ВМРО в Югозападна Македония са разпуснати. Местните доброволци остават по родните си места, а останалите около 150 души са изтеглени с германците към Солун. От тук те се прехвърлят в Скопие, като една част от тях се присъединява към партизаните, а други се изтеглят с германците във Виена. Г. Димчев е предаден на гръцките анданти във Воден. Тук той е подложен на публично обругаване. Осъден на смърт и разкарван по гръцките затвори, той успява да избяга. На 18 март 1945 г. е освободен от английския военен лагер в Бер и достига до България. Тук е арестуван от българската милиция, която на свой ред го подлага на жестоки побоища. Заедно с други четници преминава дълги години през лагерите и затворите на ОФ България. Така Родината се отплаща на своите доблестни синове, които с толкова себеотрицание бранят българското национално дело в Югозападна Македония.

Защитниците на българското национално дело в Югозападна Македония - членовете на Българския клуб, на българо-македонските екомитети, участниците в "Охраната" и четите на ВМРО, в края на 1944 г. и началото на 1945 г. масово са арестувани, избивани без съд и присъди, или съдени и хвърлени в затворите или зловещите концентрационни лагери по островите на Бяло море. Върху българското население с нова страшна сила се стоварва тежкия юмрук на гръцката националистическа омраза и жестокост. Първата вълна на терора на ЕЛАС е насочена върху членовете на "Охраната" и доброволци като Хр. Насков, Н. Шестев, избити по най-жесток начин от партизаните на ЕЛАС.

На 8 юли 1945 г. специалния военен съд в Солун разглежда делото над група членове на Българския клуб в Костур. От подсъдимите 25 души са признати за "виновни", че "са сътрудничили на българите и вършили пропаганда в тяхна полза". От тях 7 са осъдени на смърт, 7 на доживотен затвор, а останалите на по 20 години затвор.

На 17 август 1945 г. Солунският специален военен съд осъжда 21 българи от Воденско - 2 на смърт, 5 на доживотен затвор и 9 на различни срокове затвор. През септември с.г. този съд издава тежки присъди над голям брой доброволци в четите на ВМРО от Воденско.

На 4 декември 1945 г. съдът гледа делото над 56 българи от с. Загоричане заради участието им в "Охраната". Шест от тях са осъдени на смърт - К. Набалов, В. Лузев, К. Карадимов, Сп. Карагеоргиев, Н. Шишков и Н. Бързев, 11 на доживотен затвор, а останалите - от 3 до 30 години затвор.

На подобно съдебно преследване са подложени и членовете на Българския клуб в Солун. На 25 април 1945 г. в Солун 8 души са осъдени на смърт и 2 на доживотен затвор. Гръцката национална гвардия извършва масови арести на членове на клуба в селата Тресино, Съботско и др. Арести и претърсвания са извършени и в други български села. В Ениджевардарско и други краища също се извършват масови арести на членове на Българския клуб, като се изземва и добитъкът им под претекст, че им бил даден от клуба. Арести и грабежи над българското население са извършени и в Леринско, Воденско и Костурско. Югозападна Македония потреперва от жестокия и дивашки терор. Много българи са принудени, за кой ли път, да се спасяват като напускат със семействата си родните си огнища и да търсят спасение в България.

Арестуваните българи са обвинени като сътрудници на окупатора и автономисти. Така само в Костурския военен съд има подготвени 600 обвинителни акта срещу 4-5000 обвиняеми българи. В Ленин на съдебно преследване са подложени 3/4 от българите.

Като членове на "Охраната" са подведени под съд 70 селяни от с. Суровичево, 60 от с. Върбени, 200 от с. Баница, 70 от с. Пополжани, 20 от с. Воцарани, 90 от с. Неволяни, 60 от с. Долни Котор, 50 от с. Лагино, 30 от с. Арменско, 35 от с. Ошчима, 30 от с. Герман, 40 от с. Секулево и 15 от с. Слатина, Леринско и 100 от гр. Лерин.

Въз основа на закон 412 от 1945 г. само в Костурско са съдени 4500 българи. Подобно е положението и в други краища на Югозападна Македония. Най-големият процес в Лерин се гледа на 21 март 1946 г. над 150 българи от с. Баница, Леринско. В Костур са осъдени 70 души от Костурските села за сътрудничество с окупатора Върху македонските българи е извършен истински дивашки погром от страна на националистическите банди и полицията.

През 1944-1945 г. в Югозападна Македония са избити без съд и присъда 400 българи, 440 жени и девойки изнасилени, хвърлени в затворите 8145, съдени 4209, осъдени 3235, 80 села ограбени, 13858

души интернирани, 1291 къщи разграбени и изгорени, 13 858 души разселени. Според други данни от 10 февруари 1945 г. до 12 март 1946 г. в Югозападна Македония са избити 1300 българи, ранени 6413, арестувани 75 000, хвърлени в затворите и лагерите 30 000, изнасилени 265, разграбени къщи 6567 и прогонени от родните си огнища 200 000 души.

* * *

И така македонските българи в Югозападна Македония посрещат през април 1941 г. германските и италианските войски като освободители от многогодишното гръцко робство. Те дълго очакват да дойде и българска армия и да получат истинската си национална свобода. Но вместо това областта попада под германска и италианска окупация. Скоро окупаторите възстановяват гръцката администрация, която подлага населението на нечуван терор и преследване.

Още през април 1941 г. в Солун е създаден Български клуб, които бързо създава свои филиали във всички български градове и села. Създадено е и Представителство на българското правителство при германското командване в Солун. Назначени са и офицери за свръзка при германското командване в Солун и германските военни коменданства в провинцията. Всички те полагат много усилия за укрепване и разрастване на българското национално дело в областта – откриват български училища и български църкви, подпомагат гладуващите македонски българи с храни, разпространяват българска книжнина и вестници, съдействат за освобождаването на хиляди българи военнопленници от германски и италиански плен или от гръцките затвори и концентрационни лагери, хвърлени там заради българското си име.

Толерирани от германските и италианските окупационни власти, гръцката администрация и гръцките националистически организации тероризират с голяма жестокост българското население. Затова то търси естествена закрила в Българския клуб, от българското държавно представителство в Солун, от офицерите за свръзка или направо от правителството. Поставено в крайно тежко положение, то си създава в Костур Централен българо-македонски комитет, които създава свои комитети в българските села и своя въоръжена Охрана, която с оръжие защитава българското национално дело и българското население от гръцкия националистически терор.

След избухването на Костурското въстание през февруари 1943 г. ВМРО влиза в преговори с германското правителство за създаването на въоръжени чети. На тях Организацията възлага да водят борба против гръцкия терор и да създават българска административна власт в българските села и градове. През юни 1944 г. са създадени три доброволчески дружини от привърженици на ВМРО в България и местни българи. Те защитават с оръжие българщината в Югозападна Македония и записват славни страници в нейната история. Тя е свързана с голям патриотизъм и себеотрицание и същевременно с нов трагизъм, белязан от победата на антифашистките демократични сили в световен мащаб. След глътката свободен живот македонските българи са подложени на още по-тежки изпитания от великогръцките шовинисти. Четниците и останалите радетели за българското национално дело за кой ли път трябва да заплатят скъпа дан за своето родолюбие с емиграция, арести, разстрели и дълги години зад дебелия стени на гръцките затвори и концентрационните лагери по островите. На българското национално дело в този изконен български край е нанесен нов и още по-жесток варварски погром, от който то и днес продължава да кърви, забравено от Родината и нейните управници.
